

PRILOG PROUČAVANJU ODNOSA
DUBROVNIKA I VENECIJE
U XVII I XVIII STOLJEĆU

Mletačko-turski rat, nazvan i morejski rat (1684—1699. g.), ponovno je ugrozio samostalnost Dubrovačke Republike jer je jedan od glavnih ciljeva Venecije u tom ratu bio da proširi svoj teritorij u Dalmaciji, da osvoji Dubrovnik i tako dobije u svoje ruke cijelu istočnu obalu Jadrana. Uočivši tu opasnost i mletačke ciljeve Dubrovnik sklapa (1684. g.) s carem Leopoldom kao ugarsko-hrvatskim kraljem ugovor kojim ponovo priznaje njezinu zaštitu uz plaćanje posebnog godišnjeg tributa. Taj je potez dubrovačke vlade pomrsio račune Veneciji koja je onda pokušala da osvajanjem turskog teritorija u zaleđu Dubrovnika odsiječe njegovu kopnenu vezu s Turskom, pa da ga na taj način ekonomski uništenog lakše dobije. Zahvaljujući aktivnosti dubrovačke diplomacije Karlovačkim su mirom (1699. g.) Dubrovčani postigli da je Venecija udaljena iz dubrovačkog zaleđa i da je uspostavljena stara dubrovačko-turska granica.¹ Posljednji pokušaj uništavanja Dubrovnika učinila je Venecija u mletačko-turskom ratu (1714—1718. g.). U ponovnom nastojanju da zaokruži i uništi Dubrovačku Republiku Venecija je uspjela osvojiti čitav teritorij dubrovačkog zaleđa. Zahvaljujući i taj put vještaj dubrovačkoj diplomaciji Požarevačkim je mirom (1718. g.) bilo određeno da Venecija vrati Turskoj sve osvojene zemlje dubrovačkog zaleđa. Tom su prilikom dani Turskoj mali izlazi na more, i to na

¹ *Chronica ragusina Junii Restii* (ab origine urbis usque ad annum 1451.) item Joanis Gundulae (1451—1484), *Monumenta spectantia Historiam Slavorum Meridionalium*, vol. XXV, Zagreb 1893. g., str. 138, 139 («... e fù creato al mese dicembre 1358. il primo rettore Giovanni Nicolò di Gondola per il mese di genaro dell'anno segvente»); *B. Stulli*, Pregled povijesti Dubrovačke republike, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 3, Zagreb 1957. g., str. 144—150; *K. Ujnović*, Sudbeni ustroj Republike dubrovačke, Rad JAZU, Zagreb 1892. g., str. 4—10 (Dubrovnik odbacuje naslov općine »comunis« u javnim spisima); *J. Engel — I. Stojanović*, Povijest Dubrovačke republike, Dubrovnik 1903. g., str. 60—74; *B. Nedeljković*, Položaj Dubrovnika prema Ugarskoj, Godišnjak Pravnog fakulteta, XV, Sarajevo 1967. g.; *U. Foretić*, Godina 1358. u povijesti Dubrovnika, Starine JAZU, 50, Zagreb 1960. g.; *I. Mitić*, Orlandov stup u Dubrovniku, Anali Hist. Instituta JAZU, X—XI, Dubrovnik 1966. g.

sjevernoj granici Dubrovačke Republike kod Neum-Kleka, a na južnoj kod Sutorine. Naponi Mlečana da onemoguće napredak Dubrovnik postupno su slabili tokom XVIII stoljeća usporedo s jačanjem novih konkurenata na Jadranskom moru, Trsta i Rijeke, koji su bili pod austrijskom vlašću, ali nisu prestali sve do pada Republike Venecije.² Međutim potrebno je naglasiti da i poslije 1358. g., bez obzira na politički i ekonomski pritisak Venecije, ni Dubrovnik a ni Venecija nisu željeli potpuno prekinuti međusobne političke i ekonomske veze jer je svakodnevni život tražio od jedne i druge strane da održe bar donekle snošljive odnose sve do ukinuća Venecije kao republike.

U okviru više-manje neprekidne diplomatsko-političke borbe koju je Dubrovnik morao voditi s Mlečanima tokom XVII i XVIII stoljeća, Dubrovčani su bili zaokupljeni i još nekim posebnim pitanjima iz odnosa s Venecijom koja su također prijetila slobodi dubrovačke pomorske trgovine i njegovoj nezavisnosti. To je bilo pitanje plaćanja Veneciji određenog nameta (daće) za slobodnu plovidbu po Jadranu (tzv. »il transito«), sputavanje dubrovačke pomorske trgovine nametanjem raznih neopravdanih taksa za brodove pod dubrovačkom zastavom, uvođenjem nepotrebne karantene, zatim pokušaj Venecije da pomuti prijateljske odnose između Dubrovnik i Turske, kao i postavljanje stalnih predstavnika Dubrovačke Republike u Veneciji uz istovremeno nastojanje Dubrovnik da ga vlada Venecije prizna republikom.

Dubrovnik je za vrijeme vlasti Venecije priznao mletačko gospodstvo na moru, a među arhivskim dokumentima nalazimo i jedno pismo iz 1461. g. upućeno tadašnjem venecijanskom duždu kojim Dubrovnik i formalno priznaje to gospodstvo. Priznavajući Veneciji vlast, odnosno jurisdikciju nad Jadranom Dubrovčani nisu smjeli na tom moru imati naoružane brodove pa su tako dubrovački brodovi bili izloženi čestim napadima gusara, jer je pravo zaštite pripadalo samo mletačkim galijama. U jadranskoj pomorskoj trgovini jedno od spornih pitanja između

² S. Ljubić, Poslanica dubrovačke na Mletačku republiku, Starine JAZU, XV, Zagreb 1883. g., str. 1—95; *Isti*, O odnošajih među republikom Mletačkom i Dubrovnikom, Rad JAZU, 53, 54, Zagreb 1880. g., str. 94—185, 62—159; U. Makušev, Isprave za odnošaj Dubrovnik prema Veneciji, Starine JAZU, Zagreb 1905. g., str. 1—258; A. Uučetić, Lokrum i odnošaji Dubrovnik sa Mletcima u XVII veku, iz izvještaja poslanika M. Sorgia, Split 1889. g.; *Isti*, Dubrovnik za Kandijaskog rata 1645—1669, Gim. program 1894/95. i 1895/96. g., Dubrovnik 1896. g.; *Isti*, Dubrovčani na odbrani svog teritorija i slobodne plovidbe prema Mlečanima početkom XVII vijeka, Glas dub. učenog društva sv. Vlaha I, Dubrovnik 1920. g.; G. Novak, Borba Dubrovnik za slobodu 1683—1699. g., Rad JAZU, 253, Zagreb 1935. g.; *Isti*, Dubrovačka diplomacija na mirovnom kongresu u Požarevcu, Šišićev zbornik, Zagreb 1930. g.; *Isti*, Dubrovački potres 1667. g. i Mletci, Anali Hist. Instituta JAZU, XII, Dubrovnik 1970; *Isti*, Split u svjetskom prometu, Split 1922; J. Tadić, Venecija i Dalmacija u srednjem veku, Jug. ist. časopis, 3—4/1968. g.; R. Samardžić, Borba Dubrovnik protiv mletačkih pokušaja da uništi njegovu nezavisnost u XVII veku, Dub. pomorstvo, Dubrovnik 1952. g., str. 367—386; J. Lučić, Pomorsko trgovačke veze Dubrovnik i Venecije u XIII stoljeću, Pom. zbornik, 8, Zadar 1970. g.; M. Medini, Dubrovnik Gučetića, SANU, Odeljenje društvenih nauka, 9, Beograd 1953. g., str. 22—39; B. Krekić, Le relazioni fra Venezia, Ragusa e le popolazioni serbo-croata, Firenze 1973. g.

Dubrovnika i Venecije bilo je ubiranje određene daće od dubrovačkih brodova za slobodan prolaz Jadranom, čime je na vidan način bila priznata dominacija Venecije na tom moru. Ta se daća plaćala u početku prema broju jarbola koje je brod imao, dok su mali brodovi i oni koji su plovili za Veneciju ili iz nje bili oslobođeni tog nameta. Dubrovčani su se više puta, tokom XVII i XVIII stoljeća, pokušali osloboditi tog tereta ali im to nije uspjelo, pa su ga plaćali u raznim oblicima sve do pada Republike Venecije. Naredbom mletačkog Senata od 11. VIII 1635. g. daća se više nije plaćala prema broju brodskih jarbola kao ranije već je bilo određeno da dubrovački brodovi koji plove za razne jadranske luke plaćaju daću prema veličini broda, i to 10 dukata veliki a 5 dukata mali brod, s time da oni brodovi pod dubrovačkom zastavom koji plove za Veneciju ne plaćaju nikakve daće već samo određenu lučku taksu. Mletački je kapetan Jadrana («capitano del golfo») za naplaćenu daću izdavao posebnu potvrdu kapetanu dubrovačkog broda, kao i kapetanima drugih stranih brodova koji su također bili dužni da plaćaju taj namet.³

Krajem XVII i u prvoj polovini XVIII stoljeća pojedini su mletački kapetani mora zahtijevali od dubrovačkih brodova da im plate veću daću za slobodan prolaz Jadranom nego što je to bilo određeno naredbom iz 1635. g. ili su pak neosnovano naplaćivali daće i od onih dubrovačkih brodova koji su nosili teret u Veneciju. Zlorabeći to svoje pravo Mlečani su, prema izjavi dubrovačkih kapetana, tražili daću čak i od onih dubrovačkih čamaca koji su plovili od mjesta do mjesta u vodama dubrovačke države, kao i od brodova koji su ulazili ili izlazili iz dubrovačke luke, zbog čega se jedan mletački brod-feluka neprekidno nalazio u dubrovačkom obalnom moru. Opće slabljenje Venecije na Jadranu, kao i jačanje Austrije na tom moru prisililo je Mlečane da tokom prve polovine XVIII stoljeća odustanu od daljeg naplaćivanja daće od brodova koji prolaze Jadranom, a da taj namet zadrže samo za dubrovačke brodove. Međutim dubrovački kapetani nisu ostali potpuno ravnodušni prema tom postupku Mlečana pa su, da bi izbjegli plaćanje

³ S. Ljubić, *Poslanica dubrovačke...*, str. 2, 73; U. Makušev, sp. dj., str. 101—102 (1573. g. vraća se Dubrovčanima zarobljena fusta uz ovu primjedbu: »... che essi non possono tener fuori alcun legno armato in questo Golfo«), str. 188, 201 (god. 1613. u pismu upućenom kapetanu Jadrana u vezi s Dubrovčanima između ostaloga iznosi se: »... non permettendo che alcuno di loro vasselo armato transiti nei mari del nostro Golfo«); S. Ljubić, *O odnošajih...*, knj. 53, str. 159, knj. 54, str. 144 (Daća je iznosila 1 cekin po jarbolu od velikih i 1/2 dukata od malih brodova). *Prepiska*, 18. st., 142. 3181 c, str. 128 (Potvrda koju je izdao mletački kapetan Jadrana 29. XI 1752. g. glasi: »Noi Marco Flangini per le Serenissima republica di Venezia Capitano in golfo. Concediamo libero transito a Matteo Braticch capitano di polacca nimonata 'La madona delle Concezione' con Bandiera di Ragusa, che col suo carico imbarcatoli possa trassferirsi alla Scala per cui è diretto, avendo pagato i soliti diritti in ricognizione dell'alto Dominio ne Mari di sua serenità. In quorum etc. Aque di Curzola — M. Flangin, cap. in golfo.«) Historijski arhiv u Dubrovniku (kao i u svim ostalim bilješkama za ovaj rad); A. Vučetić, *Lokrum i odnošaji Dubrovnika sa Mlecima...*, str. 1, 15 (Miho Sorgo je bio 1635. g. poslan u Veneciju da poravna neke nesporazume i riješi pitanje otoka Lokruma); J. Radonić, *Dubrovačke akta i povelja*, knj. 9, Beograd 1939. g., str. 416.

daće, podizali na jarbol svog broda zastavu koje druge zemlje, ponajviše austrijsku, što je veoma ogorčilo vladu Venecije koja je zaprijetila da će otežati slobodnu plovidbu dubrovačkih brodova po Jadranu.⁴ Da bi se riješile te i neke druge nesuglasice nastale između Dubrovnika i Venecije, uz posredovanje Turske sazvani su u Travnik (1754. g.) predstavnici jedne i druge strane koji su se suglasili (tzv. Travnička arbitraža) da će ubuduće, umjesto naplaćivanja daće od dubrovačkih brodova, Dubrovčani svake treće godine pokloniti mletačkom zapovjedniku Jadrana srebrnu zdjelu u vrijednosti od 20 mletačkih cekina kao naknadu za nesmetanu plovidbu Jadranom. Tom je prilikom dana garancija Dubrovčanima da Mlečani neće sjeći njihove šume niti smetati dubrovačke brodove u njihovu obalnom moru u kojem su samo oni imali pravo ribolova i vađenja koralja.⁵ Iako je travničkim sporazumom uvelike ograničeno gospodstvo Venecije na Jadranu, naročito u odnosu na Dubrovnik, ipak su Dubrovčani plaćali Veneciji sve do njezinog pada određeni, makar i simboličan namet za slobodnu plovidbu tim morem. Izgleda da je tokom druge polovine XVIII stoljeća darivanje srebrne zdjele mletačkom zapovjedniku Jadrana, svake treće godine, zamijenjeno godišnjim plaćanjem određenog novčanog iznosa na ime slobodne plovidbe po Jadranu, što je trajalo sve do ukidanja Venecije kao države.⁶

Pored navedene daće koja je uglavnom bila uperena protiv Dubrovčana i njihove plovidbe po Jadranu, Mlečani su još i na druge načine, u prvom redu raznim taksama, neopravdanim uvođenjem karantene i sličnim mjerama pokušavali sputati i oslabiti dubrovačku pomorsku

⁴ *Prepiska*, 18 st., 78.3117, str. 153 (Corrispondenza di L. F. Cremona a Venezia dall'anno 1706—1712); *Isto*, 121.3160, str. 75, 76 (Corrispondenza de Capitani Veneti in Golfo 1714—1750. — Zbog promjene zastave kažnjeni su 1747. g. dub. kapetani M. Bizzaro i C. Gurić); *Isto*, 142.3181 c, str. 62—66 (Scritture relative ad una vertenza colla Rep. di Venezia 1751—1754. — Izjava dubrovačkog kapetana M. Vachettija koji se vratio sa svojim brodom iz Venecije 1752. g. i izjava dub. kap. V. Bizzara od 10. XI iste godine čiji se brod nalazio u vodama otoka Kalamote); *Lett. di Ponente*, 43, str. 228 (1. XII 1706. g. — Pismo upućeno L. Pozziju koji se šalje generalnom providuru u Dalmaciji da ga upozori da Mlečani samovoljno naplaćuju daću); *Isto*, 60, str. 194 (26. II 1746. g. — pismo upućeno mletačkom duždu).

⁵ *Prepiska*, 18 st., 142.3181 c (Prijevod pisma — fermana koji je upućen 1754. g. iz Carigrada paši u Bosnu, kojim Porta posreduje u sporu između Dubrovnika i Venecije, što je dovelo do Travničke arbitraže sklopljene 16. srpnja 1754. g.); *Isto*, str. 87, 101 (Prilikom sklapanja sporazuma u Travniku dubrovački senat zastupao punomoćnik Mato Sorgo); *Isto*, 121.3161, str. 137 (Dopisi mletačkih kapetana Jadrana od 1750. do 1796. g.); S. Ljubić, O odnošajih..., knj. 54, str. 141, 143, 148, 149 (Srebrnu su zdjelu imali Dubrovčani pokloniti mletačkom kapetanu Jadrana svake treće godine kad je završavala njegova služba, i to na posebnom primanju); *J. Radonić*, sp. dj., knj. V, Beograd 1951. g., str. 180.

⁶ *Prepiska*, 18 st., 76.3115, str. 198 (Corrispondenza di N. Pagano console in Marsiglia 1781—1799. — Pismom od 21. IX 1797. g., poslije pada Venecije, dubrovački konzul Pagani iz Marselja javlja dubrovačkoj vladi da se u tamošnjim službenim novinama postavilo pitanje tko ima pravo koristiti 110 tisuća lira koji je iznos Dubrovnik godišnje plaćao Veneciji, te da to pitanje treba biti izneseno Bonaparti. Iz toga bi izlazilo da je Dubrovnik do pred pad Venecije plaćao neki godišnji namet, i to u novcu, umjesto ranijeg trogodišnjeg simboličnog davanja srebrne zdjele.)

trgovinu. Dubrovnik i Venecija nisu imali nikakvih međusobnih ugovora kojim bi rješavali pitanje trgovine, taksa i olakšica u svojim lukama. To je bilo prepušteno volji i potrebama svake strane, a kako je Veneciji bilo u interesu da ograniči dubrovačku pomorsku trgovinu ne samo po Jadranu već i u svojoj matičnoj luci, ona je donosila odgovarajuće odluke u svoju korist. Dubrovački su brodovi već u XV stoljeću plaćali u Veneciji posebnu dažbinu koja se nazivala »mezzo nolo« (polovina vozarine), a koja je bila uvedena radi zaštite mletačke pomorske trgovine. Tokom XV i XVI stoljeća jedna je galija iz Venecije bila posebno određena da sakuplja robu s Neretve, iz Dubrovnika i Lješa i da tu robu donosi u Veneciju na prodaju. Odlukom je senata u Veneciji bilo određeno (28. X 1577. g.) da se osnuje slobodna luka u Splitu u kojoj se imala sakupljati sva roba koja je dolazila iz navedenih triju luka, te da jedna mletačka galija redovno prevozi tu robu u Veneciju. Spomenuta dažbina nazvana »mezzo nolo« plaćala se na svu robu koja je dolazila direktno iz navedenih luka, dakle i iz Dubrovnika, a koja nije bila prevezena mletačkom galijom ili ukrkana preko splitske luke. To je zapravo bio namet za one trgovce, u prvom redu Dubrovčane, koji nisu koristili splitsku luku nego su iz drugih jadranskih luka i iz Dubrovnika slali svoju robu za Veneciju. Poslije kandijskog rata odlukom mletačkog senata (3. I 1669. g.) obnovljeno je plaćanje dažbine »mezzo nolo« samo za robu iz dubrovačke luke. Nametanjem te posebne dažbine Venecija nije uspjela oslabiti pomorsku trgovinu Dubrovnika na Jadranu već je naprotiv učinak bio potpuno obratan jer se glavni dubrovački pomorski promet prebacio na Ankonu i Drač, gdje je osnovan i dubrovački konzulat (1697. g.), i na luke Barlettu i Messinu koje su uvozile vunu i kožu iz Dubrovnika. Uvidjevši svoj promašaj mletački je senat posebnim dekretom (1717. g.) ukinuo taj namet.⁷

Lišen velike većine trgovačkog prometa iz daljeg balkanskog zaleđa Dubrovnik se sve više orijentirao prema lukama sjevernog Jadrana. Rijeka, a kasnije Trst bile su važne luke s kojima je Dubrovnik, naročito krajem XVII i u prvoj polovini XVIII stoljeća, održavao intenzivne pomorsko-trgovačke veze. Da bi ograničila pomorsku trgovinu Dubrovnika u svojoj luci, kao i u lukama pod svojom dominacijom, Venecija je već krajem XVII stoljeća odredila da brodovi pod dubrovačkom zastavom imaju platiti jedan posto dažbine na svu robu koju dovezu iz luka Levanta u Veneciju. Pored te dažbine Mlečani su uveli početkom XVIII stoljeća i još jedan novi namet nazvan »dazio del terzo« (dažbina trećine) koji se naplaćivao samo za onu robu koju su dovozili dubrovački brodovi iz Dubrovnika u Veneciju. Ako je pak ista

⁷ *Lett. di Ponente*, 42, str. 12 (26. V 1699. g. — Pismo o odnosima Dubrovnika i Venecije upućeno F. Cremoni, dubrovačkom agentu u Veneciji); *Prepiska*, 18. st., 77.3116, str. 182 (Dopisivanje F. Cremona iz Venecije 1700—1705); *Isto*, 78.3117, str. 157, 167 (Dopisivanje F. Cremona 1706—1712); *Isto*, 100.3139, str. 71 (Dopisivanje F. Bonomellija iz Venecije 1700—1729); *Lett. di Ponente*, 44, str. 16, 18, 225 (Za ukidanje nameta »mezzo nolo« veoma su se zauzeli Dubrovčani F. Bonomelli, F. Lalić i R. Bettera koji su u Veneciji imali svoje trgovačke kuće i kojima je bio interes da se taj namet što prije ukine.)

roba dolazila mletačkim brodom u Veneciju, nije bilo potrebno plaćati tu dažbinu, što je jasan dokaz nastojanja Mlečana da onemoguće dubrovačku trgovinu u svojoj luci. Senat u Veneciji mijenjao je odluku o plaćanju dažbine za uvoz robe kako je odgovaralo njegovim trgovačkim prilikama i potrebama pa je tako prema novoj tarifi (1737. g.) bilo određeno da roba koja bude prevezena u Veneciju brodom pod stranom zastavom, znači i dubrovačkom, plaća četiri puta veće dažbine nego da je prevezena mletačkim brodom. T. Lalić, predstavnik Dubrovačke Republike u Veneciji, predložio je tom prilikom senatu u Dubrovniku da dubrovački brodovi prevoze robu samo do Ankone ili Trsta a da od tih luka do Venecije robu prevezu mletački brodovi, čime bi se izbjeglo plaćanje te nove visoke dažbine. Međutim se Mlečani ni tom prilikom nisu dali nadmudriti već su (1739. g.) odredili plaćanje iste, četiri puta veće dažbine i za robu koja dolazi iz Ankone ili Trsta pa makar je doveli i venecijanski brodovi.⁸

Ranija dažbina od jedan posto koja se plaćala za svu robu dovezenu s Levanta u Veneciju dubrovačkim brodovima nije bila dovoljno visoka da spriječi promet dubrovačkim brodovima. Zbog toga je u Veneciji izglasana (1749. g.) nova tarifa za robu koja dolazi stranim brodovima s Levanta, a prema kojoj je dažbina za robu prevezenu mletačkim brodom bila deset puta niža nego za robu prevezenu brodom strane zastave. Ta se tarifa odnosila ne samo na Veneciju već i na sve luke pod mletačkom dominacijom. Sredinom XVIII stoljeća bila je donesena posebna tarifa za uvoz vune i kože u Veneciju po kojoj se za jednu uvezenu balu (omot) te robe iz mletačke Dalmacije, prevezenu mletačkim brodom, plaćalo 10 cekina dažbine, a dva puta je bila veća dažbina za tu robu ako nije dolazila s mletačkog područja, pa makar bila prevezena i mletačkim brodom. Koža i vuna bile su tražena roba na mletačkom tržištu pa je vjerojatno to bio glavni razlog da je za tu robu bila manja uvozna dažbina nego za ostale artikle koji su se dopremali stranim, a time i dubrovačkim brodovima. Iz izvještaja koji je dubrovačka vlada uputila (1751. g.) T. Laliću, svom predstavniku u Veneciji, u povodu visokih dažbina i taksa koje su nametnute dubrovačkim brodovima u Veneciji u prvoj polovini XVIII stoljeća izlazi da su venecijanski brodovi preuzeli pretežni dio pomorsko-trgovačkog prometa s Dubrovnikom.⁹

⁸ *Prepiska*, 17. st., 26.1726, str. 30 (Dopisivanje F. Cremone iz Venecije 1695—1699. g.); *Isto*, 18. st., 933132, str. 94 (Dopisivanje T. Lalića iz Venecije 1728—1736. — Dažbina nazvana »dazio del terzo« bio je visok namet jer je npr. za jedan omot (balu) voska trebalo platiti pola dukata); *Isto*, 94.3133 (Dopisivanje T. Lalića iz Venecije 1737—1744. g.), str. 6, 7, 64; *U. Koščak*, Dubrovačka republika prema Rijeci Senjskoj do osnutka konzulata, Dub. pomorstvo, Dubrovnik 1952. g., str. 356—365.

⁹ *Prepiska*, 18. st., 95.3134, str. 71 (Dopisivanje T. Lalića iz Venecije 1745—1751. — Odnos dažbine za robu s Levanta bio je 1 prema 10, tj. dok bi se na određenu količinu robe s mletačkog broda naplaćivalo jedan dukat dažbine, za istu robu sa stranog broda naplaćivalo bi se 10 dukata); *Lett. di Ponente*, 62, str. 243. (Za tu novu povlaštenu tarifu za uvoz vune i kože bio je naročito zainteresiran A. Higgia, trgovac iz Dubrovnika, koji je bio glavni izvoznik te robe iz Bosne za Veneciju); *Isto*, 63, str. 89 (Izvještaj dub. vlade iz 1751. g. T. Laliću u Veneciju); *Prepiska*,

Dok su Mlečani nametanjem raznih dažbina na robu uvoženu iz Dubrovnika i na prevoženu dubrovačkim brodovima držali u povlaštenom položaju svoju pomorsku trgovinu, Dubrovčani su davali mnoge povlastice Mlečanima u svojoj luci, a u nekim su trgovačkim poslovima imali veće povlastice od samih dubrovačkih podanika. U prvom je redu bio dopušten slobodan izbor broda za krcanje tereta, što je značilo da su se i Dubrovčani mogli služiti za prijevoz robe venecijanskim brodovima. Mletački su se brodovi mogli, jednako kao i dubrovački, služiti dubrovačkom lukom za prijevoz robe u Veneciju. Povlastice Mlečana u Dubrovniku sastojale su se u tome što su oni plaćali veoma malu dažbinu (1⁰/₀), i to samo za robu koju su dovezli svojim brodovima i prodali u Dubrovnik, dok nisu plaćali nikakve dažbine za onu neprodanu robu koju su izvozili iz dubrovačke luke. Naprotiv dubrovački su trgovci plaćali dažbine na svu uvezenu robu, bez obzira na to da li je u Dubrovniku prodana ili nije. Pored toga mletački su trgovci prilikom upućivanja robe za Levant ili obratno, s Levanta za Veneciju, imali pravo tranzita u dubrovačkoj luci plaćajući pri tome 1/2⁰/₀ dažbine, što je značilo manje nego podanici Dubrovnika. Navedene su povlastice uživali samo podanici grada Venecije i njihovi brodovi, a ne stanovnici i brodovi mletačke Dalmacije i Boke kotorske. Dubrovčani su se neprekidno borili da se njihovim brodovima, kao i robi, priznaju u Veneciji jednake ili bar slične povlastice koje su uživali Mlečani u Dubrovniku, tim više jer je roba stranih zemalja u Veneciji pripadala pod posebnu, povlaštenu uvozno-izvoznu dažbinu. Osnova nastojanja Dubrovnika sastojala se u tome da roba dovezena dubrovačkim ili mletačkim brodovima plaća istu dažbinu, carinu odnosno taksu u mletačkoj luci.¹⁰ Nastojanje Dubrovnika i njegovih predstavnika u Veneciji da se postigne reciprocitet u dažbinama i povlasticama između dubrovačke i mletačke luke nije uspjelo jer to nije odgovaralo interesima Mlečana i njihovoj pomorskoj trgovini na Jadranu.

Osim navedenih, neopravdano povišenih dažbina koje su plaćali dubrovački brodovi i njihova roba, Mlečani su još i raznim karantenskim

18. st., 91.3132, str. 131 (Prema izvještaju T. Lalića od 15. 7. 1736. g. Venecija je uvozila s Levanta pretežno vunu, vosak, kožu, pamuk, razne boje, duhan i kavu, dok se s Ponenta dovozio uglavnom topovski prah, biber, kanjela, orah, kakao, olovo, haringe, razna riba, slano svinjsko meso, posebno drvo iz Amerike za pravljenje intarzija, kositer i bakar); *D. Sella*, *Commerci e industrie a Venezia nel secolo XVII*, Venezia 1961. g., str. 49—101, 114.

¹⁰ *Let. di Ponente*, 54, str. 108, 117, 124 (Prema pismu koje je dub. Senat uputio svom predstavniku u Veneciji 27. IV 1736. g., povlastice Mlečana u Dubrovniku obnavljala je dubrovačka vlada svake četiri godine); *Isto*, 62, str. 29; *Prepiska*, 18 st., 93.3132, str. 121, 124 (Pismom od 5. V 1736. g. F. Lalić iz Venecije javlja vladi u Dubrovnik stav Mlečana prema povlasticama koje njihovi brodovi uživaju u Dubrovniku, pa kaže da venecijanski brodovi ne nalaze teret za ukrcaj u dubrovačkoj luci i pored postojećih privilegija zbog toga što je najveći dio trgovine u rukama Dubrovčana koji su ujedno i vlasnici brodova, tako da ti trgovci uvijek krcaju robu na svoje brodove izbjegavajući upotrebu stranih brodova); *Z. Šundrica*, *Promet trgovačke robe i brodova potkraj 18. stoljeća na području Dub. republike*, Arhivski vjesnik, XI—XII, Zagreb 1968/69. g., str. 55—80.

mjerama tokom XVII i XVIII stoljeća, pravili smetnje Dubrovčanima i njihovu pomorsko-trgovačkom prometu s Venecijom. Smatrajući se »gospodaricom Jadrana« Venecija je određivala, na temelju prispjelih obavijesti o kretanju zaraznih bolesti po Balkanu, Albaniji i Levantu, uvođenje karantene i vrijeme trajanja, i to ne samo za područje pod njezinom dominacijom, tj. Dalmaciju i Boku kotorsku, već i za dubrovački državni teritorij. Karantenu i njezin rok trajanja određivao je Zdravstveni ured u Veneciji, objavljujući tu svoju odluku na posebno tiskanom oglasu koji se slao svim mletačkim vlastima u Dalmaciji i Boki kotorskoj, kao i Zdravstvenom uredu u Dubrovniku. Na taj su način mletačke vlasti prisiljavale dubrovačke brodove da obave karantenu u dubrovačkim lazaretima u propisanom trajanju, obično 10 do 45 dana, bez obzira na to da li je u isto vrijeme određena karantena i u Dubrovniku za brodove koji dolaze iz raznih luka Levanta. O izvršenju karanteni morao je Zdravstveni ured u Dubrovniku izdati posebnu potvrdu (tzv. »Fede di sanità«) na osnovi koje je mogao dubrovački brod uploviti u venecijansku luku i obaviti sve poslove iskrcaja ili ukrcaja robe. Dubrovačka je vlada preko svog predstavnika u Veneciji redovno tražila ukidanje ili skraćivanje trajanja karantene za robu i brodove koji su plovili za Veneciju, ako ta karantena nije bila opravdana, navodeći pri tome izvještaje svojih predstavnika s Levanta i Balkana o zdravstvenom stanju u tim zemljama prema kojim izvještajima nije bilo potrebno provoditi nikakve karantenske mjere u Dubrovniku, budući da u navedeno vrijeme i na određenom području nije bilo zaraznih bolesti koje bi zahtijevale te mjere. Te su intervencije predstavnika dubrovačke vlade u Veneciji ponekad imale uspjeha pa je karantena za brodove koji su odlazili iz Dubrovnika za Veneciju koji put potpuno ukinuta ili skraćena.¹¹ Tokom XVIII stoljeća uvedena je takva praksa pa je Zdravstveni ured u Dubrovniku redovno obavještavao vlasti u Veneciji o kretanju zaraznih bolesti, i to ne samo na Levantu već i na Zapadu. Tom su se uslugom učinjenoj Veneciji indirektno koristili i Dubrovčani jer su ponekad, na osnovi tih izvještaja i izvještaja svojih predstavnika, Mlečani odustali od provođenja karantene u Dalmaciji i Boki kotorskoj a time i od zahtjeva da se provede u Dubrovniku.

Pored tih teškoća mletačke vlasti nisu ponekad priznavale karantenu obavljenu u Dubrovniku, smatrajući da nije izvršena dovoljno stručno i po svim sanitarnim propisima. Zbog toga su tražile ponovno izvršavanje karantene prilikom dolaska broda iz Dubrovnika u Veneciju, obič-

¹¹ *Prepiska*, 18. st., 77.3116, str. 225 (Dopisivanje F. Cremona iz Venecije 1700—1705. g. — Vlasti su u Veneciji tražile da u »Fede di Sanità« bude naznačeno koliko je trajala karantena u Dubrovniku i kako je vršena. Karantena je obično bila određena u trajanju od 10 do 40 dana); *Isto*, 94.3133, str. 122 (Dopisivanje T. Lalića iz Venecije 1737—1744. g. — Taj je dubrovački predstavnik zauzeo potpuno osnovano stajalište da vlasti u Veneciji mogu određivati zdravstvene mjere samo za svoj teritorij, te da nemaju pravo svoje mjere proširivati i na druge zemlje); *Lett. di Ponente*, 44, str. 16 (Dubrovački je konzul u Draču redovno upoznao dubrovačku vladu s kretanjem bolesti na području Albanije, a Zdravstveni je ured iz Dubrovnika obavještavao o tome mletačke vlasti u Dalmaciji).

no u trajanju od 40 dana, što je uveliko ometalo dubrovačko pomorsko-trgovačko poslovanje s tom lukom. Dubrovački su predstavnici u Veneciji uvjeravali mletačke vlasti da se svi brodovi koji dolaze iz okuženih luka podvrgavaju bez izuzetka određenoj karanteni čija je dužina određena prema vrsti bolesti, te da se u Dubrovniku provode iste zaštitne mjere protiv zaraznih bolesti kao i u Veneciji. Iako je karantena obavljena u Dubrovniku i u dubrovačkim lazaretima vrijedila za sve mediteranske zemlje, Venecija tu karantenu nije uvijek priznavala samo zbog toga da »pokaže svoju vlast na Jadranu, te da nanese što više štete pomorskoj trgovini Dubrovnika« kako je jednom izjavio F. Lalić, dubrovački predstavnik u Veneciji.¹² Pojačanim prometom s lukama Apulije, papinske države i Austrije, Dubrovnik je nastojao nadoknaditi gubitke nastale zbog venecijanskog ometanja njegove pomorske trgovine, no bez obzira na to nastojanje on bi se vjerojatno našao u nezavidnom ekonomskom položaju da mu nije od sredine XVIII stoljeća konjunktura brodarstva na Mediteranu otkrila neslućene mogućnosti ponovnog ekonomskog napretka.

Tokom prve polovine XVIII stoljeća dubrovačku su pomorsku trgovinu ometali gusari s obala Sjeverne Afrike napadajući dubrovačke brodove i plijeneći njihov teret, i to ne samo po širokim prostranstvima Mediterana već i na užem području — na Jadranu. Da bi se oslobodili daljih gusarskih napada, dubrovačka se vlada krajem prve polovine XVIII stoljeća obratila Turskoj tražeći zaštitu od Porte jer su se u to vrijeme obale sjeverne Afrike, tzv. berberske zemlje (Tunis, Tripolis i Alžir), nalazile pod turskom dominacijom. Na intervenciju Carigrada vladari — bejovi u zemljama sjeverne Afrike dopustili su vladi Dubrovačke Republike da imenuje svoje konzularne predstavnike u tim zemljama, dok su s dubrovačkim brodovima postupali kao s brodovima prijateljskih zemalja.¹³ Taj je dubrovački uspjeh izazvao zavist Venecije i još je više pojačao njezino neprijateljsko držanje prema Dubrovniku koje se očitovalo ne samo u sputavanju dubrovačke trgovine spomenutim postupcima Venecije već i u njezinu nastojanju da na bilo koji način pomuti prijateljske odnose koji su postojali između Dubrovnika i Turske. O tome svjedoči incident i blokada dubrovačke luke krajem 1751. i početkom 1752. g.

¹² *Let. di Ponente*, 42, str. 161 (Pismo upućeno F. Cremoni u Veneciju 26. V 1699. g.); *Isto*, 52, str. 27, 28, 77 (Često je dubrovačka vlada slala svoje posebne predstavnike mletačkim vlastima tražeći od njih da ukinu ili skrate karantenu za dubrovačko područje kako bi dubrovački brodovi mogli slobodno ploviti za Veneciju i područje pod njezinom dominacijom. Uputa dana u tom pogledu 5. 3. 1733. g. plemiću O. Cervi); *Isto*, 56, str. 143, 246 (Dubrovački brodovi dolazeći iz Dubrovnika bili su oslobođeni karantene u svim lukama Jadrana koje nisu bile pod upravom Venecije, što je potaklo dubrovačku trgovinu s tim lukama krajem 17. i u prvoj polovini 18. st.).

¹³ *I. Mitić*, Upravitelji konzulata Dubrovačke republike u sjevernoj Africi, *Zadarska revija*, br. 6, Zadar 1962. g., str. 500—509 (Dubrovački konzularni predstavnici u sjevernoj Africi, tzv. »amministratore del consolato« — upravitelji konzulata, spominju se u Tripolisu od 1744. g., a u Tunisu od 1748. g., a djelovali su sve do ukinuća Dubrovačke Republike); *Isti*, Blokada dubrovačke luke sredinom 18. stoljeća, čas. *Dubrovnik*, br. 6, Dubrovnik 1974. g., str. 114—116.

Incident je započeo time što se zbog nevremena sklonio u dubrovačku luku jedan brod pulaka iz Tripolisa pod turskom zastavom koji je sa sobom vodio jedan mali zaplijenjeni brod (trabakul) što je pripadao Veneciji. Taj su brod s plijenom slijedile do dubrovačke luke dvije venecijanske galije koje su se usidrile nedaleko od luke kako bi mogle paziti na taj gusarski brod i na svaki ulazak i izlazak iz dubrovačke luke. Komandant mletačkih brodova zatražio je od dubrovačkih vlasti da se gusarski brod zadrži u luci, a da se vrati njegov plijen jer pripada Veneciji. Nekoliko dana nakon tog incidenta još je jedna pulaka iz Tripolisa uplovila u dubrovačku luku pošto je bila prethodno bezuspješno napadnuta od drugih mletačkih galija koje su je slijedile sve do dubrovačke luke. U međuvremenu je još nekoliko galija pod zastavom Venecije stiglo pred luku pa su svi ti brodovi, zajedno s onim koji su se već tu nalazili, blokirali dubrovačku luku ne dopuštajući ni jednom brodu ulazak ili izlazak. Dubrovačka je vlada, nalazeći se u veoma delikatnoj situaciji, postupila po opće priznatim načelima međunarodnog prava te dala brodovima iz Tripolisa utočište u svojoj luci i ujedno zabranila svojim podanicima da otkupe od gusara zaplijenjenu robu ili da u tome posreduju. Na taj su način Dubrovčani, prema svojoj staroj političko-diplomatskoj tradiciji, nastojali da se ne zamjere ni Turskoj i Tripolisu, a ni Veneciji. Međutim Venecija nije mirovala već je preko svog generalnog providura u Dalmaciji ponovno zatražila povratak plijena, kao i uzapčene gusarskog broda pod prijetnjom da će, ako to Dubrovčani ne učine, venecijanska flota ući u dubrovačku luku i to sama izvršiti.¹⁴ Ta je prijetnja iz Venecije veoma zabrinula dubrovačku vladu koja se bojala da bi to moglo izazvati upad Turaka u Dubrovnik, tim više što su turski podanici nastanjeni u Dubrovniku izrazili želju da brane brodove pod turskom zastavom ako dođe do napada Venecije.

U tako već teškoj situaciji dogodio se još jedan, najteži incident. Naime krajem 1751. g., da bi probili blokadu i zavarali mletačke brodove, spomenuta su dva gusarska broda podigla jedra i isplovila iz dubrovačke luke ali se zbog slabog vjetra ni su mogla puno udaljiti od venecijanske flote koja je te brodove dva dana držala na vidiku. Trećeg dana, koristeći povoljan vjetar, jedan se gusarski brod počeo naglo udaljavati od venecijanskih brodova koji su pucali na njega iz topova ali ga nisu slijedili, dok se drugi brod uputio natrag prema dubrovačkoj luci. Taj je brod slijedila venecijanska flota pucajući na njega iz topova ne samo do dubrovačke luke već i poslije kad je u nju ušao tako da su topovska zrna padala po dubrovačkoj luci, brodovima koji su se tamo zatekli, po kućama i crkvama u samom gradu, kao i bližem dubrovačkom

¹⁴ *Lett. di Ponente*, 63, str. 89 (Pismom od 26. 12. 1751. g. dubrovačka vlada obavještava T. Lalića u Veneciji o incidentu u dubrovačkoj luci); *Isto*, str. 99, 100 (Uputa upućena 9. 1. 1752. g. zapovjednicima utvrda Molo i Revelin); *Isto*, str. 109 (Zapisi iz 1752. g. u kojima se navode neprijateljski akti Mlečana na dubrovačkom teritoriju: sječa šume, zlostavljanje dubrovačkih podanika, krađa stoke i odvođenje ljudi i žena u Albaniju i Kotor. Za lov na koralje i za ribanje, koje su Dubrovčani vršili uz svoje obale, Mlečani su nastojali nametnuti plaćanje posebne takse).

predgrađu.¹⁵ Takav se incident ne pamti u Dubrovniku i nije se dogodio, prema riječima dubrovačke vlade, od njegova postanka, zbog čega je bilo uznemireno čitavo stanovništvo Dubrovačke Republike. U tom su izuzetnom slučaju topovi s dubrovačkih utvrda (Mula i Revelina) bili veoma oprezno upotrijebljeni da bi odbili brodove Venecije i zaštitili gusarski brod koji se vraćao u luku pucajući sve dok se Mlečani nisu povukli. Kolika je šteta bila nanescena Dubrovniku od topovskih zrna s mletačkih brodova nije se moglo ustanoviti iz arhivskih dokumenata jer u njima nema o tome spomena.

U povodu tog teškog neprijateljskog akta dubrovačka je vlada podnijela odmah žalbu generalnom providuru Dalmacije, kao i najbližem predstavniku Venecije koji se tada nalazio u Herceg-Novom. Budući da na tu žalbu nije dobila nikakav odgovor, zatražila je početkom 1752. g. od T. Lalića, svog predstavnika u Veneciji, da u povodu tog slučaja intervenira kod tamošnjih vlasti, ali im ni to nije pomoglo. Takvo držanje Venecije potaklo je dubrovačku vladu da uputi u siječnju 1752. g. jednog svog plemića u Carigrad, koji je imao zadatak da iznese čitav slučaj pred Portu i da zatraži posredovanje Turske u tom sporu. U međuvremenu je vlada Dubrovačke Republike upoznala s tim incidentom prijateljske vlade u Napulju i Rimu preko svojih agenata u tim prijestolnicama, tražeći ujedno njihovu pomoć.¹⁶ Poslije više od tri mjeseca pregovaranja koja su se vodila u Carigradu preko tamošnjeg diplomatskog predstavnika Venecije nađeno je rješenje: da se Veneciji umjesto povratka plijena isplati njegova vrijednost. U početku je Venecija tražila kao naknadu 7.000 cekina, koji je iznos bio prevelik pa se pod pritiskom Porte taj iznos snižavao, uzimajući pri tome vjerojatno u obzir i štetu koju su mletački brodovi nanijeli Dubrovniku prilikom pucanja. Konačno je u Carigradu bilo odlučeno da se vlasnicima zaplijenjene robe, podanicima Venecije, isplati samo 250 cekina kao odštetu pod uvjetom da Venecija ukine blokadu i pusti drugi gusarski brod iz dubrovačke luke. Dubrovačka je vlada radi mira i sređivanja odnosa s Venecijom, kao i čuvanja prijateljskih odnosa s Tripolisom, isplatila spomenutih 250 cekina Veneciji pa je time taj spor okončan u lipnju 1752. g. poslije gotovo sedam mjeseci trajanja.

Potrebno je još spomenuti da je Venecija u vrijeme tog spora, gotovo sedam mjeseci, vršila razne pritiske na dubrovačku vladu nastojeći pri tome riješiti spor u svoju korist. Bili su napadani javni glasnici, odu-

¹⁵ *Lett. di Ponente*, 63, str. 97, 109, 119 (Dubrovački senat upućuje 5. 2. 1752. g. posebno pismo vladaru-beju u Tripolis u kojem mu detaljno opisuje incident u dubrovačkoj luci navodeći kako su dva njegova broda spasena od Mlečana zahvaljujući intervenciji topova s dubrovačkih utvrda koji su odbili napad mletačkih galija).

¹⁶ *Isto*, 63, str. 130 (Izveštaj od siječnja 1752. g. o događajima pred dubrovačkom lukom); *Isto*, str. 156, 175 (23. 2. 1752. g. — Pismo upućeno vladaru Tripolisa u kojem se govori da je dubrovačka vlada preko tri mjeseca, sve do odlaska njegovih brodova iz luke, uzdržavala njegovu brojnu posadu s brodova, a sve radi daljeg održavanja prijateljskih odnosa sa zemljama sjeverne Afrike, a naročito s Tripolisom); *Isto*, str. 163, 168 (Pisma upućena 27. 3. 1752. g. dubrovačkim agentima u Rimu i Napulju u povodu incidenta u dubrovačkoj luci).

zimana su im razna pisma koja je vlada slala svojim predstavnicima po dubrovačkom teritoriju, omalovažavana je vlast i sudstvo Dubrovačke Republike. Mlečani su bili čak i zatvorili dubrovačkog poslanika koji je u vezi s tim sporom putovao u Zadar radi pregovora s generalnim providurom Venecije. Prijetnja okupacijom dubrovačkog teritorija — Konavala, zauzimanje otoka Lokruma koji su za neko vrijeme bili zaposjeli i utvrdili vojnici-posada mletačke flote, kao i blokada dubrovačke luke bili su sastavni dijelovi opće neprijateljske politike Venecije prema Dubrovniku. Porta je bila zadovoljna čitavim postupkom i držanjem dubrovačke vlade u tom sporu te je posebnim pismom velikog vezira, sredinom 1752. g., bila upozorena da ubuduće u sličnim slučajevima zauzme isti stav i zatraži pomoć Carigrada.¹⁷

Blokadom dubrovačke luke koja je trajala od kraja studenog 1751. g. pa do sredine ožujka 1752. g. Venecija nije imala samo za cilj da povрати plijen i kazni gusare iz Tripolisa već prvenstveno da onemogući pomorsku trgovinu dubrovačke luke. To dokazuje i činjenica da gusarske brodove poslije napuštanja dubrovačke luke nisu slijedili i napali mletački brodovi jer se ni Venecija nije htjela zamjeriti gusarima iz sjeverne Afrike bojeći se njihove odmazde. Ulazak gusarskog broda u dubrovačku luku bio je samo povod da se ta konkurentna luka blokira ali se vlada u Veneciji nije nadala da će Porta tako brzo i tako energično intervenirati u korist Dubrovnika i otvaranja njegove luke. Time su se izjalovile nade Venecije da će dugotrajnom blokadom dubrovačke luke ekonomski oslabiti Dubrovnik, a tako oslabljenog lakše prisiliti na popuštanje i poslušnost. Navedeni incident nije samo jedan od brojnih pokušaja Venecije da onemogući trgovinu dubrovačke luke već je u konkretnom slučaju imao za cilj da poremeti dobre odnose Dubrovnika i s Tripolisom, što bi imalo teške posljedice za cjelokupnu dubrovačku pomorsku trgovinu uz obalu sjeverne Afrike i po zapadnom Mediteranu. Taj je neuspjeh Venecije značio istovremeno uspjeh Dubrovnika, naročito njegove diplomacije i snalaženja što se uskoro zatim ponovo pokazalo (1754. g.) u već spomenutoj »Travničkoj arbitraži«.

Iako je Dubrovnik oslobodivši se vlasti Venecije postao samostalna država, priznata u tadašnjoj međunarodnoj zajednici, Mlečani su izbjegavali na razne načine da to stvarno stanje i prihvate. Zbog toga se Dubrovnik uz već spomenuto nastojanje da se oslobodi nepotrebne karantene i plaćanja posebnih dažbina za slobodnu plovidbu po Jadranu i za trgovanje u Veneciji morao pomiriti s činjenicom da se gotovo 80 godina, tokom XVIII stoljeća, njegovim predstavnicima u Veneciji nije priznavao položaj službenih predstavnika i da se mora boriti da ga vlasti u Veneciji priznaju republikom.

¹⁷ *Isto*, 63, str. 198 (Dubrovačka vlada obavještava pismom od 24. 5. 1752. g. svog agenta u Napulju o postignutom sporazumu s Venecijom uz posredovanje Turške); *Isto*, str. 256 (Uputa dana 5. 11. 1752. g. F. Ragniniju i M. Pozzeu prilikom odlaska na pregovore s mletačkim kapetanom Jadrana); *Isto*, 64, str. 50, 52 (Minuta della risposta dati al R. D. Antonio Dimitri sotto li 24. 5. 1753); *Isto*, str. 170 (Dubrovačka vlada zahvaljuje 4. 7. 1754. g. T. Laliću na njegovim opširnim dopisima iz Venecije).

U razdoblju od otcjepljivanja Dubrovnika od Venecije pa sve do sredine XV stoljeća djelovalo je nekoliko mletačkih konzula u Dubrovniku. Poslije tog vremena pa sve do ukinuća Mletačke Republike (1797. g.) ne nalazimo više spomena o konzulu Venecije u Dubrovniku vjerojatno zbog toga što Mlečani nisu htjeli da postavljanjem svog konzula kao službenog predstavnika u Dubrovniku i nadalje »de iure« priznaju njegovu samostalnost.¹⁸ Dubrovnik je naprotiv već od početka XV stoljeća držao povremeno u Veneciji svog neslužbenog predstavnika, pojedine dopisnike ili je povremeno upućivao posebnog poslanika, imenovanog »ad hoc«, koji je imao za zadatak da u Veneciji riješi pojedina pitanja iz njihovih međusobnih odnosa.¹⁹ Tek krajem XVII stoljeća, točnije 1695. g., dubrovačka je vlada postavila L. F. Cremonu iz Milana, koji je dugi niz godina živio u Veneciji, za svog prvog stalnog službenog predstavnika u Mletačkoj Republici. On je bio prvi i jedini stranac koji je zastupao interese Dubrovnika u Veneciji, dok su svi kasniji predstavnici bili porijeklom Dubrovčani. Spomenuti je F. Cremona kao stalni službeni predstavnik Dubrovnika imao naziv agenta, dok je već njegov nasljednik (1712. g.) Dubrovčanin A. Bonomelli bio godinama bez ikakva službenog svojstva i naziva. On je privatno, kao dopisnik, obavještavao dubrovačku vladu o svemu zanimljivome i važnome imajući pri tome uvijek na umu interese svoje domovine.²⁰ Njegov nasljednik (od 1729. g.) Dubrovčanin Trajan Lalić, ugledni trgovac u Veneciji, također nije imao svojstvo službenog predstavnika već je kao povjerenik, dopisnik ili jednostavno kao dubrovački podanik

¹⁸ *Diversa cancellaria*, XXI, 71—72 (Marco Goro spominje se kao mletački konzul u Dubrovniku. Poslije njega nalazimo 1390. g. B. de la Dona na tom položaju, dok je Dubrovčanin T. Dobrić bio posljednji mletački konzul u Dubrovniku); *I. Mitić*, Predstavnici stranih država u Dubrovniku za vrijeme Republike, Pom. zbornik, br. 4, Zagreb 1966. g., str. 381—389 (Tokom XV st. nalazimo u Dubrovniku konzule raznih talijanskih gradova, pogotovo onih s jadranske obale, te Firence i Napulja. Dok konzula Firence nalazimo u Dubrovniku do početka XVII stoljeća, konzul Napulja ostaje u Dubrovniku sve do pada Republike. Od početka XVI pa do kraja XVIII st. nalazimo u Dubrovniku španjolskog konzula, u isto je vrijeme djelovao u Dubrovniku francuski konzul koji je dočekao i ulazak Francuza u Dubrovnik. Od sredine XVIII st. u Dubrovniku se još nalaze i konzulati Malte, Austrije i Rusije. Kao zastupnik turskih interesa postojao je jedan turski oficir — emin).

¹⁹ *Lett. di Levante*, 10, str. 48 (18. 9. 1429. g. — Dubrovčani u Veneciji); *Isto*, 17, str. 31 (1. 3. 1494. g. — M. Regiensi, agent, Venecija); *Isto*, 20, str. 115 (8. 2. 1532. g. — F. Zamagna i L. Sörgo, Venecija); *Lett. di Ponente*, 1, str. 38 (1566. g. — G. Gradi, Venecija); *Isto*, 23, str. 48—50 (1660. g. — M. Sörgo, Venecija); *Prepiska*, 17. st., 68.2094—2096 (1685. g. — Pisma M. Sörga iz Venecije); *Isto*, 17. st., 68.2111 (Pisma G. Bone iz Venecije 1694—1697. g.); *Isto*, 17. st., sv. 26.1724 (Pisma M. Sörga-Bobalija iz Venecije 1667—1684. g.); *I. Mitić*, Jadranske republike Dubrovnik i Venecija, čas. Dubrovnik, br. 4, Dubrovnik 1964. g., str. 35—47.

²⁰ *Prepiska*, 17 st., 26.1726, str. 1, 8 (Dopisivanje F. Cremona iz Venecije 1695—1699. g. — Pismom od 8. 10. 1695. g. F. Cremona potvrđuje primitak šifre i kredencijalnog pisma za vladu u Veneciji, te ujedno zahvaljuje na imenovanju); *Isto*, 18 st., 77.3116 (Dopisivanje F. Cremona od 1700. do 1705. g.); *Isto*, 18. st., 78.3117, str. 195 (Dopisivanje F. Cremona od 1706. do 1712. g.); *Isto*, 10.3139 (Pisma F. Bonomellija iz Venecije 1700—1729. g.); Opširnije o dubrovačkim predstavnicima u Veneciji vidi: *B. Krizman*, Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku, Zagreb 1957. g., str. 194—197 i str. 322—323, (bilješke od br. 104—137).

(»citadino nostro diletissimo«) bio gotovo 50 godina u službi svoje zemlje. Za to je vrijeme stekao veliko priznanje svoje vlade koja mu je devet godina prije njegove smrti (1764. g.), kao rijetko kojem Dubrovčaninu, podigla spomen-ploču koja se i danas nalazi u prizemlju Kneževa dvora u Dubrovniku.²¹ Ni njegov sin Petar Lalić, koji ga je poslije smrti naslijedio (1773. g.), nije bio službeni predstavnik Dubrovnika u Veneciji, već je kao i njegov pokojni otac neslužbeno obavljao poslove sve do 1791. g. Tek je od tada, poslije gotovo punih 80 godina i samo 7 godina prije ukinuća Mletačke Republike, P. Lalić postao drugi po redu službeni predstavnik, odnosno agent Dubrovnika u Veneciji.²² Vjerojatno su na to utjecale izmijenjene političke prilike u Evropi krajem XVIII stoljeća, kao i opasnost koja je time prijetila kako Veneciji tako i Dubrovniku, pa su se njihove međusobne nesuglasice ublažile pred zajedničkom opasnošću. Poslije dolaska Francuza i kasnije Austrije P. Lalić je vršio i nadalje poslove priznatog »agenta i konzula« Dubrovačke Republike u Veneciji sve do 1806. g. kad ga je na toj dužnosti naslijedio opet jedan Dubrovčanin, R. Bonfiol, koji je ostao sve do ukinuća Dubrovačke Republike 1808. g.²³

²¹ *Let. di Ponente*, 52, str. 211 (U pismu koje je upućeno 15. 7. 1732. g. T. Laliću u Veneciju dubrovačka ga vlada oslovljava s »podanik«, a ne s »agent«); *Isto*, 53, str. 225 (Pismom od 10. 10. 1734. g. naziva ga dubrovačka vlada »corrispondente presente in Venezia T. Lallich«); *Isto*, 54, str. 119 (24. 4. 1736. g. — Dubrovački senat nagrađuje T. Lalića jednom srebrenom posudom s dubrovačkim grbom nazivajući ga pri tome »incaricato de nostri interessi«); *Leges et instructiones*, 21/1, sv. 7 (Titolario per la Corispondenza coi principi. U toj je arhivskoj knjizi naznačeno kako se imaju oslovljavati vladari i ostale osobe s kojima dubrovačka vlada održava pismenu vezu. Za T. Lalića u toj je knjizi službeni naziv glasio (str. 42) »... al Sig. Conte Trajano Lallich Cittadino nostro diletissimo«.); *A. Vučetić*, Trajano Lallich — Venezia, L'epidauritano, Dubrovnik 1912. g., str. 62—71 (T. Lalić i njegov sin Petar zadužili su uvelike dubrovačku vladu kad je 1746. g. zaprijetila glad Dubrovniku jer su isposlovali od vlasti Venecije dopuštenje za izvoz potrebne količine žita.).

²² *Prepiska*, 18. st., 97.3136, str. 266 (Pismom od 22. 10. 1774. g. javlja dubrovačkoj vladi da ga je pozvao državni sekretar Venecije radi uručjenja dukale te da je tom prilikom primljen kako kaže »... come se io fossi un Ministro positivamente riconosciuto«, što znači da je bio samo neslužbeni predstavnik Dubrovnika.); *Leges et instructiones*, 21/11, sv. 7 (Titolario per la Corrispondenza coi principi. — 24. 4. 1773. g. Petar Lalić je kao i njegov pok. otac Trajan nosio službeni naziv »Sig. Pier F. Lallich cittadino nostro diletissimo«, ali je ispod toga (str. 62) naznačeno »dal 1791. aggiunto ed agente«, što znači da je od tada nosio službeni naziv agenta); *Prepiska*, 18. st., 98.3137 (P. Lalić, pisma od 1778. do 1796. g. — Od 1791. g. P. Lalić je i od mletačkih vlasti nazivan službeno »Sig. agente«); *Cons. rog.*, 198, str. 214 (P. Lallich — nostro agente, Venezia); *Isto*, 204, str. 88, 123.

²³ *Prepiska*, 19. st., 10.592, str. 160 (1806. g. — R. Bonfiol, console ed agente a Venezia); *C. Fisković*, Putovanje pelješkog jedrenjaka s kraja 18. i početkom 19. st., Pom. zbornik — jubilarni broj, Zagreb 1962. g., str. 1750—1755 (R. Bonfiol je bio Orebičanin koji se kao brodovlasnik i trgovac nastanio u Veneciji. Poslije smrti P. Lalića postaje 1806. g. dubrovački konzul i agent u Veneciji.); O diplomatskim poslovima koje je P. Lalić, odnosno R. Bonfiol obavio za Dubrovačku Republiku prilikom priznavanja Cisalpinske Republike vidi: *J. Andrassy*, Priznanje novih država i vlada u praksi dubrovačke diplomacije, Rad JAZU, br. 359, Zagreb 1971. g., str. 98—101.

Postojanje i djelovanje dubrovačkog predstavnika u Veneciji, službenoga ili neslužbenoga, bilo je veoma važno za vladu u Dubrovniku jer su se u Veneciji, kao značajnoj mediteranskoj republici, nalazili diplomatski predstavnici mnogih evropskih zemalja. Na taj je način Venecija, nalazeći se relativno blizu Dubrovnika, bila važan centar svih mogućih informacija o političkim i ekonomskim zbivanjima koja su bila veoma važna za Dubrovnik. Kontakti s predstavnicima stranih zemalja u Veneciji imali su veliku važnost za Dubrovnik i čuvanje njegove samostalnosti, jer je preko njih Dubrovnik bio povezan sa svim značajnijim evropskim vladama. Zbog toga je vlada u Dubrovniku nastojala da tokom XVIII stoljeća, koje je bilo obilježeno mnogim političkim previranjima, pošto-poto održi u Veneciji svog, pa makar i neslužbenog predstavnika. U tome joj je pomoglo to što se u to vrijeme u Veneciji nalazilo nekoliko viđenih Dubrovčana, koje sam već spomenuo, a koji su veoma rado stupili u službu svoje domovine služeći joj vjernije i odanije nego što bi to učinio neki stranac, pa makar i bio službeno priznat kao dubrovački agent. Preko svog predstavnika u Veneciji dubrovačka je vlada bila redovno obavještavana o svim važnijim promjenama i imenovanjima na važnim državnim položajima, a naročito onim u Dalmaciji i Kotoru.²⁴ Pored toga on je obavljao i sve konzularne poslove za dubrovačke trgovce i brodove pod dubrovačkom zastavom, brinuo se o redovnom primanju i otpremi pošte koja je dolazila iz Beča, Rima i Ancone u Veneciju na putu za Dubrovnik, o novcu dubrovačkih zaklada koji je bio uložen u razne novčane zavode Venecije, kao i o kupnji potrebnih knjiga, papira, satova i sličnih predmeta koje je nabavljao na mletačkom tržištu prema narudžbi vlade iz Dubrovnika.²⁵ Radi unapređivanja pomorske trgovine dubrovačka je vlada sredinom XVIII stoljeća osnivala nove konzulate po mnogim mediteranskim lukama uzimajući za konzule pretežno strance, obično trgovce ili ugledne ljude iz luka u kojima se imao osnovati konzulat. Jedan od veoma važnih zadataka koji je dubrovačka vlada povjerila T. Laliću bio je i taj da pronade po raznim lukama zapadnog Mediterana pogodne osobe

²⁴ *Lett. di Ponente*, 42, str. 111 (Pismo koje je dubrovačka vlada uputila 18. 2. 1701. g. ambasadoru Španjolske u Veneciji); *Isto*, 43, str. 179 (24. 4. 1706. g. — Ambasadori Španjolske, papinske države, Austrije, Francuske, Napulja i drugih zemalja u Veneciji primaju pisma od dubrovačke vlade); *Isto*, 46, str. 76 (Dubrovačka vlada zahtijeva od A. Bonomellija iz Venecije 1714. g. da dostavi u Dubrovnik imena i titule svih funkcionara Venecije koji prolaze pokraj Dubrovnika na putu za Levant, kao i imena generalnog providura, kapetana Jadrana i sl.); *Isto*, 58, str. 163 (Pismo od 1. 8. 1743. g. upućeno T. Laliću).

²⁵ *Lett. di Ponente*, 42, str. 21 (9. 7. 1699. g. — Vlada iz Dubrovnika traži od agenta F. Cremona da joj dostavlja kopije svih teretnica dubrovačkih brodova koji stignu u Veneciju.); *Isto*, 43, str. 82 (Prema izvještaju F. Cremona sva je dubrovačka pošta za papinsku državu, sjevernu Italiju i Austriju prolazila preko Venecije.); *Isto*, 60, str. 52 (T. Lalić prima 1745. g. od dubrovačke vlade Pravilnik za plovidbu kako bi s njegovim odredbama upoznao dubrovačke kapetane); *Isto*, 60, str. 96 (Dubrovačka vlada traži 1745. g. od T. Lalića podatke o novcu Dubrovčana uloženom u Veneciji i Italiji kako bi mogao biti donesen poseban pravilnik o tome); *Isto*, 52, str. 103 (Narudžba pravnih knjiga); *Isto*, 56, str. 70 (Nalog za narudžbu papira i pergamenta u Veneciji); *Isto*, 42, str. 35 (Narudžba pješčanog sata).

koje bi odgovarale za dubrovačke konzule. To je bio veoma osjetljiv posao koji je T. Lalić uspješno obavio u korist Dubrovnika i dubrovačke pomorske trgovine po Mediteranu zahvaljujući trgovačkim vezama, poznavanju uglednih ljudi u pojedinim lukama i činjenici da je Venecija bila veliki centar svih mogućih informacija.²⁶ Pored navedenih poslova dubrovački su predstavnici u Veneciji obavljali prema potrebi, po nalogu vlade iz Dubrovnika, i poslove diplomatskog karaktera dolazeći u kontakt s raznim mletačkim funkcionarima, što je još više opravdavalo njihovo postojanje bez obzira na to što Venecija nije imala, prema uobičajenoj praksi evropskih država, u isto vrijeme i svog predstavnika u Dubrovniku.

Sve do sredine XV stoljeća, kad se Dubrovnik proglasio republikom, pa do ulaska Francuza u Veneciju mletačke su vlasti izbjegavale da Dubrovnik nazivaju republikom, unatoč činjenici da je tadašnja međunarodna zajednica Dubrovnik priznavala kao samostalnu državu. Poslije bitke kod Lepanta (1571. g.) u kojoj su Španjolska, Venecija i papinska država pobijedile Tursku, Dubrovniku je prvi put jednim međunarodnim aktom zajamčena cjelovitost, odnosno integritet državnog područja.²⁷ Međutim i poslije toga stanje se nije izmijenilo jer mletačke vlasti nisu prihvatile stav drugih evropskih država da Dubrovnik nazivaju republikom.

U drugoj polovini XVI stoljeća mletačka je vlada u službenim dopisima upućenim u Dubrovnik njega nazivala »komuna grada Dubrovnika« (»comunitas civitati Ragusii«), što je vidljivo iz pisma upućenog dubrovačkoj vladi (1571. g.) u povodu zapljene robe nekih dužnika iz Venecije.²⁸ Pri rješavanju nekih spornih pitanja s Venecijom oko du-

²⁶ *Prepiska*, 18. st., 96.3135, str. 12—15, 20, 44, 49, 79, 122 (T. Lalić preporučuje 1752. g. T. Battachija za dubrovačkog konzula u Livornu, a 1754. g. D. Maystra za konzula u Đenovi i G. Fabiana za konzula u luci Alicante. On je predložio 1758. g. dubrovačkom senatu P. Tassara za konzula u Malagi, a G. Piccarda za konzula u Lisabonu, te 1762. g. osobu za konzula u luci Cagliari.); *Lett. di Ponente*, 65, str. 113, 183 (1755. g. dubrovačka vlada traži od T. Lalića da pronađe pogodne osobe za konzule u Marselju, luci Maone, Cadixu, Cartagenovi, Barceloni i još nekim drugim lukama. Prilikom izbora trebalo je da ima u vidu osobe koje imaju svoje trgovačke kuće i koje su u stanju da se ophode s ministrima i drugim državnim funkcionarima); *Isto*, 68, str. 85, 114 (1757. g. dubrovačka vlada traži mišljenje od T. Lalića o pogodnim osobama za konzule u lukama sjeverne Afrike.); *Isto*, 62, str. 78; *Isto*, 70, str. 51; O dubrovačkoj konzularnoj službi vidi: *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika, Hist. institut JAZU, Dubrovnik 1973. g.

²⁷ *J. Lučić*, Utjecaj lepantske bitke na dubrovačko pomorstvo, čas. Dubrovački horizonti, br. 7 i 8, Zagreb 1971. g., str. 12—18 (Prema riječima autora to je bio prvi slučaj da se Venecija nakon 1358. g. obavezala štiti Dubrovnik.); *F. C. Lane*, Venice a maritime republic, The Johns Hopkins Univ. Press, Baltimore and London 1973. g.

²⁸ *U. Makušev*, sp. dj., str. 94 (U dopisu upućenom 19. 1. 1571. g. iz Venecije Dubrovnik se oslovljava »Magnificis viris dominis rectori, consilio et comunitati civitatis Rhagusii amicis carissimis salutem et syncere dilectionis affectum«.); *Isto*, sp. dj., str. 180 (Potrebno je spomenuti da je 12. 12. 1611. g. mletački dužd u razgovoru sa španjolskim ambasadorom, koji se zauzimao za Dubrovnik, nazvao Dubrovnik republikom. Taj su naziv Mlečani ponekad upotrebljavali za Dubrovnik ali samo u razgovoru s predstavnicima velikih država koje su ga štatile, kako bi dokazali da se Venecija prijateljski odnosi prema njemu, ali se taj naziv republike ne bi ponovio i u službenim pismima upućenim vladi u Dubrovniku.).

brovačkih otoka i donošenja spomenute naredbe o plaćanju daće za slobodnu plovidbu po Jadranu (1635. g.), tadašnji punomoćnik dubrovačke vlade M. Sorgo nije htio primiti pismo mletačkog dužda (dukalu) zbog toga što se njegova vlada u naslovu tog pisma naziva »knez, vijećnici i komuna Dubrovnik« (»rectori, consiliariis et communitati Ragusii«), a što kako sam M. Sorgo kaže »ne odgovara aristokratskoj formi vladavine u njegovoj domovini«. Kao razlog tog svog postupka M. Sorgo je iznio sekretaru mletačkog dužda da sve države priznaju Dubrovniku njegov pravi naziv, oslovljavajući ga republikom, pa da zbog toga traži da se u spomenutoj dukali izmijeni stari i stavi pravi naziv za Dubrovnik. Sekretar dužda uputio je M. Sorga da se u vezi s tim pitanjem obrati mletačkim senatorima, ali i pored sveg nastojanja nije uspio u svom zahtjevu pa je u dukali ostao raniji naziv Dubrovnika. Potrebno je međutim naglasiti da je dubrovačka vlada u službenim dopisima i punomoćima izdanima raznim svojim zastupnicima koji su bili upućivani mletačkim vlastima sebe uvijek nazivala »vlada Dubrovačke Republike«. ²⁹

Tokom XVIII stoljeća vlasti su u Veneciji i nadalje, jednako kao i ranije, oslovljavale Dubrovnik istim nazivom (»komuna grada Dubrovnika« ili »komuna Dubrovnik«) što je vidljivo iz raznih službenih dopisa i dukala izdanih u to vrijeme. Generalni providuri za Dalmaciju u svojim službenim pismima upućenim dubrovačkoj vladi ne nazivaju Dubrovnik republikom, već ga ponekad nazivaju državom, a dubrovačku vladu »knez i vijećnici Dubrovnika« (»Rettore e consiglieri di Ragusa«). ³⁰ Bez obzira na postupke mletačkih vlasti koje su raznim načinima pokušavale ograničiti pomorsku trgovinu Dubrovnika po Jadranu i izbjegavale da Dubrovnik oslovljavaju pravim nazivom, dubrovačka je vlada nastojala da tokom XVII i XVIII stoljeća održava snošljive odnose ne samo s vlastima u Veneciji već i s generalnim providurom mletačke Dalmacije i Albanije, s providurom u Kotoru i ostalim predstavnicima u Dalmaciji, kao i s mletačkim pograničnim vlastima.

²⁹ J. Radonić, sp. dj., knj. 9, sv. III/1, Beograd 1939. g., str. 418 (U pismu upućenom dubrovačkoj vladi 19. 8. 1635. g. M. Sorgo kaže da je poduzeo sve korake potrebne kako bi se u dukali izmijenio stari naziv i Dubrovnik nazvao republikom.); A. Vučetić, Lokrum i odnošaji Dubrovnika sa Mlecima u XVII st., ... str. 19 (God. 1635. otoci Lokrum, Sušac i uvoz soli bili su prepušteni Dubrovniku, s time da Dubrovnik mora plaćati daću kao priznanje mletačkog gospodstva na Jadranu.); S. Ljubić, Poslanice dubrovačke na Mlet. republiku, ... str. 63 (U punomoći izdanoj dubrovačkom zastupniku 1695. g. prilikom odlaska za Veneciju naznačen je uobičajeni naziv kojim se služila dubrovačka vlada, a koji je glasio »Il Rettore et i consiglieri della republica di Ragusa«.).

³⁰ *Prepiska*, 18. st., br. 382 (U dukali koju je izdao mletački dužd Moceniga dana 1. 3. 1732. g. naslovljava se dubrovačka vlada »Illustribus viris Dominis Rectori Consilio et Comunitati Civitatis Ragusii, Amicis carissimis«.); *Isto*, 18. st., br. 575 (»Petrus Grimani Dei grazia Dux Venetiarum...« slijedi tekst i isti naziv Dubrovnika kao što je već naveden.); *Isto*, 18. st., 102.3141 (Dopisi zdravstvenog ureda iz Venecije od 1708. do 1760. g.), str. 4, 10, 18; *Isto*, 18 st., 108.3147, st. 29 (Dopisi mletačkih providura u Dalmaciji od 1700. do 1716. g.); *Isto*, 18. st., 111.3150, str. 23, 53, 54 (Dopisi mletačkih providura u Dalmaciji od 1731. do 1739. g.).

Dubrovački je senat svakom novom generalnom providuru u Zadar slao svog izvanrednog poslanika da ga u njegovo ime pozdravi i uruči posebno kredencijalno pismo prilikom svečanog primanja, te da tom prilikom iznese sva važnija pitanja iz odnosa mletačkih vlasti u Dalmaciji i Dubrovnika. Senat je takve poslanike slao i providurovu zamjeniku u Kotor.³¹ Osim upućivanja poslanika novom providuru Dubrovčani su, prema jednom starom običaju, iskazivali posebno poštovanje mletačkom kapetanu Jadrana i drugim visokim službenicima Venecije kad su prolazili svojim brodom između utvrde sv. Ivana i otoka Lokruma pozdravljajući ih sa tri topovska pucnja, na koje bi oni odgovorili istim brojem pucnjeva, što se smatralo odavanjem dužne počasti ne samo gradu već i Dubrovniku kao sjedištu samostalne države. Međutim, ponekad bi se događalo da mletački brod ne odgovori istim brojem pucnjeva već samo jednim što bi dubrovačka vlada smatrala povredom svog suvereniteta. Poslije svakog takvog incidenta žalila se vlada iz Dubrovnika ne samo mletačkom generalnom providuru za Dalmaciju već i vlastima u Veneciji, pozivajući se na uvriježen običaj uzajamnog pozdravljanja.³² Izručivanje i povratak mletačkih bjegunaca bilo je važno pitanje iz odnosa Dubrovnika i mletačkih vlasti u Dalmaciji, naročito onih u Kotoru. Bjegunci su pretežno bile vojne osobe koje su napustile razne mletačke utvrde tražeći sklonište na teritoriju Dubrovnika. Takve su osobe dubrovačke vlasti hvatale i zatvarale te prvom prilikom predavale vlastima u Kotor ili mletačkim galijama koje su prolazile uz dubrovačku obalu. Pored vojnih bjegunaca, koje je Dubrovnik redovno predavao vlastima Venecije, na dubrovačkom su se području nalazile i razne izbjeglice koje su tražile utočište (azil) u Dubrovniku pobjegavši s mletačkog teritorija zbog počinjenih krivičnih ili političkih djela. Takvim su osobama dubrovačke vlasti davale pravo utočišta, a predavale su ih jedino na poseban zahtjev i uz opravdano traženje mletačkih vlasti. Venecija se često žalila vladi u Dubrovniku da lako daje utočište na svom području i time povećava broj izbjeglica, tražeći pri tome da se lakše izručuju krivci, naročito kriminalci, kako ne bi sklanjanjem na dubrovački teritorij izbjegavali kaznu, odnosno izdržavanje kazne u mletačkim zatvorima. Dubrovačka je vlada

³¹ *Let. di Ponente*, 47, str. 125 (Uputa dana 1717. g. A. Boni prilikom odlaska novom providuru za Dalmaciju A. Mocenigu); *Isto*, 50, str. 87 (Uputa dana plemiću Đ. Bobaliju 1726. g.); *Isto*, 51, str. 171, 173 (Uputa dana P. Gozzeu 1729. g.); *Isto*, 53, str. 28 (Uputa A. Cerviju iz 1733. g. koji se upućuje novom mletačkom generalnom providuru u Dalmaciji); *Isto*, 54, str. 83; *Isto*, 59, str. 188; *Isto*, 68, str. 38; *Prepiska*, 18 st., 118.3157 (9. 7. 1785. g.); O mletačkom providuru u Dalmaciji vidi: *M. Novak*, Kada i kako je došlo do formiranja službe generalnog providura Dalmacije i Albanije, Radovi Instituta JAZU, br. 15, Zadar 1968. g., str. 91—110.

³² *Let. di Ponente*, 42, str. 188 (23. 12. 1701. g. — Pismo dubrovačke vlade upućeno mletačkom duždu kojim se žali da je novi kapetan Jadrana odgovorio dubrovačkoj utvrdi samo jednim topovskim pucnjem umjesto sa tri, kako je bio raniji običaj); *Isto*, 43, str. 72 (Pismo agentu F. Cremoni povodom sličnog incidenta); *Isto*, 44, str. 51; *Isto*, 45, str. 101 (Uputa dana 6. 8. 1711. g. plemiću S. F. Ragniniju koji se šalje mletačkom generalnom providuru sa zahtjevom da se na dubrovački pozdrav odgovara jednakim brojem pucnjeva s mletačkih brodova).

pretežno udovoljavala zahtjevima Venecije nastojeći pri tome da postigne odnos recipročnosti, odnosno jednako izručivanje odbjeglih Dubrovčana, kako bi mogli biti kažnjeni u Dubrovniku po dubrovačkim zakonima. U traženju svojih izbjeglica Mlečani su ponekad upadali na dubrovački teritorij odvođeci sa sobom dubrovačke podanike kako bi ih mogli kasnije zamijeniti za svoje bjegunce. Tome se dubrovačka vlada oštro protivila smatrajući da se za mletačke bjegunce ne mogu zamjenjivati nevini dubrovački podanici.³³ U svakom slučaju predaja i prihvaćanje bjegunaca koji su tražili utočište u Dubrovniku očiti je znak da su vlasti Venecije smatrale državni teritorij Dubrovnika kao posebno područje na kojem su važili dubrovački propisi i zakoni.

Međutim bez obzira na spomenute uzajamne ustupke u pogledu bjegunaca, iskazivanja međusobnog poštovanja dubrovačkih vlasti i mletačkih funkcionara prilikom prolaska kraj Dubrovnika i priznavanja dubrovačkog državnog teritorija, Mlečani i njihovi predstavnici u Dalmaciji i Boki kotorskoj nisu ni nadalje za Dubrovnik upotrebljavali naziv republika. To je navelo dubrovačkog predstavnika u Veneciji T. Lalića da upozori svoju vladu (1731. g.) kako bi trebalo konačno riješiti pitanje pravilnog nazivanja Dubrovnika od mletačkih vlasti. Uz suglasnost dubrovačke vlade T. Lalić je preko 30 godina nastojao da to postigne zahtijevajući od Mlečana da naziv »komuna Dubrovnik« zamijene s »Republika Dubrovnik«, a da sve drugo prilikom oslovljavanja Dubrovnika i dubrovačke vlade ostane isto. Venecija je kao i Dubrovnik imala posebnu knjigu u kojoj su bile upisane titule svih vladara, njihovih funkcionara i država s kojima je mletačka vlada dolazila u kontakt. Prema toj su knjizi pisma upućena u Dubrovnik morala nositi službeni naslov »Al Rettore, Consiglieri e Communità di Ragusa« (knezu, vijećnicima i komuni Dubrovnik), koji se naziv upotrebljavao već od 1621. g. Promjena tog naziva naziva mogla se izvršiti samo na temelju posebnog dekreta mletačkog senata za koji se T. Lalić neumorno i tako dugo zalagao. Prvi je njegov napredak u tom pravcu bio što je uspio (1762. g.) da se u tiskanim oglasima Zdravstvenog ureda u Veneciji, u povodu provođenja karantene u Dalmaciji, Boki kotorskoj i Dubrovniku, ne navede samo Dubrovnik već i »država Dubrovnik« (»Stato di Ragusa«).³⁴

³³ *Lett. di ponente*, 42, str. 16, 17, 29, 51 (Pismo upućeno 30. 5. 1699. g. mletačkom predstavniku u Kotor povodom hvatanja nekih bjegunaca koji su pobjegli sa splitskih utvrda. — Dubrovčani su razlikovali vojnog bjegunca »disertore« od izbjeglice »rifugiatore« koji je pobjegao zbog počinjenog krivičnog ili političkog delikta. Prve su odmah hvatali i predavali Mlečanima, a za druge je bilo uvijek pitanje da li će biti izručeni.); *Isto*, 44, str. 84 (U jednom izvještaju od 15. 3. 1708. g. dubrovačke vlasti javljaju u Veneciju da se bjegunci danju skrivaju po šumama i brdima, a noću se nastoje prebaciti na turski teritorij.); *Isto*, 45, str. 5; *Prepiska*, 18, st., 117.3156, str. 5, 11, 12 (Dopisi mletačkih providura 1770—1775. g.); *Isto*, 18 st., 122.3161, str. 113 (1782. g. — davanje azila u Dubrovniku); *Isto*, 18 st., 118.3157, str. 115 (Providur iz Kotora upozorava dub. vladu da zbog političkih prilika ima puno bjegunaca 1788. g. kojima ne bi trebalo davati nikakvo utočište.).

³⁴ *Prepiska*, 18 st., 93.3132, str. 50, 73 (Dopisi T. Lalića iz Venecije 1728—1736. g.); *Isto*, 18. st., 94.3133 (Dopisi T. Lalića 1737—1744. g.); *Isto*, 18. st., 96.3135, str. 63, 64, 123, 126, 139 (T. Lalić iz Venecije 1751—1773. g.); *Lett. di Ponente*, 56,

Dvije godine kasnije, početkom 1764. g., T. Laliću uspjeva da vlada Venecije prvi put nazove Dubrovnik republikom (*»Rectori et Consiliariis Reipublicae Ragusii«*), i to u duždevu pismu kojim se potvrđuje A. Vuzzanese za dubrovačkog konzula na mletačkom otoku Zante u Jonskom moru.³⁵ Dubrovački je senat bio veoma zahvalan T. Laliću na tom uspjehu ali i veoma oprezan u pogledu dalje sudbine tog novog naziva Dubrovnika pa ga je odmah upozorio da je potrebno utvrditi da li je u spomenutoj dukali naziv Dubrovačka Republika bio donesen na temelju zaključka mletačkog senata ili samo zato da bi se udovoljilo njegovoj želji i nastojanjima raznih posrednika. U koliko je, prema mišljenju vlade u Dubrovniku, zaključak mletačkoga senata bio da se ubuduće Dubrovnik naziva republikom bilo bi potpuno osnovano da se zatraži od mletačke vlade da posebnim cirkularnim pismom upozna sve svoje magistrate, providure, predstavnike i razne funkcionare sa spomenutom dukalom i novim nazivom Dubrovnika. U koliko je pak Dubrovnik nazvan republikom samo da bi se privremeno udovoljilo zahtjevima T. Lalića, tada bi prema stanovištu dubrovačke vlade bilo potrebno da se zatraži donošenje nove dukale koja će se temeljiti na posebnoj odluci mletačkog senata i u kojoj će biti navedeno da se ubuduće Dubrovniku priznaje naziv republike. U međuvremenu su T. Laliću mletačke vlasti bile obećale da će na osnovi izdane dukale, kojom se potvrđuje imenovanje dubrovačkog konzula na otoku Zante i spominje Dubrovnik kao republika, taj novi naziv upisati u posebnu knjigu, za to određenu, a u kojoj su naznačeni naslovi svih vladara i država i time osigurati da sve mletačke vlasti novi naziv Dubrovnika i ubuduće upotrebljavaju. Na temelju kontakata koje je održavao s vlastima u Veneciji i intenzivnog dopisivanja s dubrovačkim senatom tokom prve polovine 1764. g., T. Lalić je počeo postepeno sumnjati u postignuti uspjeh, složivši se sa stavom vlade u Dubrovniku da bi bilo bolje da je posebnom odlukom mletačkog senata prihvaćen novi naziv Dubrovnika nego da je to učinjeno u dukali kojom se potvrđuje imenovanje dubrovačkog konzula na otoku Zante. Taj svoj propust Lalić opravdava činjenicom da se u konkretnom slučaju morao zadovoljiti onim što mu je bilo ponuđeno. Ne vjerujući u uspješno rješavanje tog pitanja dubrovački je senat zatražio od T. Lalića da isposluje izdavanje jedne posebne dukale u kojoj bi bilo samo navedeno da se Dubrovnik ima ubuduće nazivati republikom, pa bi se onda na osnovi te

str. 58 (Uputa od 28. 12. 1738. g. izdana G. Giorgiju koji se šalje generalnom providuru za Dalmaciju); *Isto*, 62, str. 47 (Pismo dubrovačkog senata T. Laliću od 28. 7. 1749. g.). Potrebno je napomenuti da su se u službenom dopisivanju Dubrovnik i Genova međusobno nazivale republikama.

³⁵ O dubrovačkim konzulatima na Jonskim otocima vidi: *I. Mitić*, Konzulati i konzularna služba starog Dubrovnika..., str. 121, bilješka 210 (U drugoj polovini 18. st. nalazimo ponovo dubrovačke konzulate na Jonskim otocima Krfu i Zante koji su u to vrijeme pripadali Veneciji. Konzulat na Krfu osnovan je 1752. g., a na otoku Zante 1759. g. Oba su ta konzulata djelovala sve do ukinuća Republike Venecije. Kasnije su razni dubrovački dopisnici štitili interese dubrovačkih pomoraca na tim otocima.); *G. Cappelletti*, Storia della Republica di Venezia, vol. XIII, Venezia 1855. g., str. 318—325.

nove dukale moglo zatražiti da sve mletačke vlasti priznaju Dubrovniku taj novi naziv.³⁶ Uskoro se međutim uspostavilo da vlasti u Veneciji nisu imale nikakve ozbiljne namjere da priznaju Dubrovnik republikom što je vidljivo iz službenih pisama što ih je u Dubrovnik uputila vlada iz Venecije i njezini predstavnici u Dalmaciji i Boki kotorskoj. Osim spomenute dukale iz 1764. g., u kojoj je Dubrovnik prvi put nazvan republikom, sva kasnija pisma mletačkog dužda upućena dubrovačkoj vladi nazivaju Dubrovnik kao i ranije »Comunitas civitati Ragusii«. Bivši francuski konzul Le Maire koji je boravio u Dubrovniku od 1757. do 1764. g. u svom opširnom izvještaju o Dubrovačkoj Republici, napisanom poslije odlaska iz Dubrovnika, također tvrdi da Mlečani još uvijek osporavaju Dubrovniku naslov republike, priznavajući mu samo naziv dubrovačka komuna. Isti naziv Dubrovnika nalazimo i u dukali izdanoj (1790. g.) prilikom potvrde izbora M. Vuta za novog dubrovačkog konzula na otoku Zante, što očito pokazuje da se nije izmijenio stav mletačke vlade u pogledu naziva Dubrovnika. Mletački predstavnici u Dalmaciji, generalni providuri, izvanredni providuri Boke kotorske, kapetani Jadrana i ostali funkcionari Venecije nazivali su i nadalje dubrovačku vladu »knez i vijećnici Dubrovnika« a koji put »knez i vijećnici vlade Dubrovnika« (»rettore e consiglieri del governo di Ragusa«), nikad ne spominjući Dubrovnik kao republiku.³⁷ To se stanje u pogledu naziva Dubrovnika nije izmijenilo sve do ukinuća Republike Venecije. Tako je konačno bezuspješno završilo stoljetno nastojanje dubrovačke vlade i dugogodišnja borba T. Lalića u Veneciji da mletačke vlasti Dubrovnik nazovu republikom, koji su naziv bez oklijevanja priznale Dubrovniku gotovo sve evropske zemlje.

Venecija je izbjegavala priznati službeno Dubrovniku naziv republike ne želeći vjerojatno dopustiti da u »mletačkom gulfu« postoji još jedna republika koja bi joj s vremenom, preko drugih sila, mogla osporiti

³⁶ *Prepiska*, 18. st., 3135, str. 141, 144, 147 (Pismo T. Lalića od 17. 3. 1764. g. kojim javlja dubrovačkoj vladi iz Venecije da je uspio postići za Dubrovnik naziv republika, te da će slijedećim brodom poslati odnosnu dukalu. Dana 5. 4. iste godine javlja Lalić da je imao 162 cekina troškova za darivanje raznih viđenih ljudi kako bi se postigao naziv republike. Taj mu je iznos dubrovački senat kasnije isplatio.); *Lett. di Ponente*, 79, str. 42, 107 (Pismo dubrovačke vlade Laliću od 4. 7. 1764. g.); *Isto*, 42, str. 42, 77, 82 (Dubrovački senat traži od Lalića 4. 5. 1764. g. obavijest na koji je način došlo do novog naziva Dubrovnika); *A. Uučetić*, Trajano Lallich, L'Epidauritano, god. 1912, Dubrovnik, str. 62—71.

³⁷ *Prepiska*, 18. st., br. 2264 (U dukali koju je izdao dužd Mocenig 10. 4. 1773 g. i uputio dubrovačkoj vladi stoji naslov »Illustribus viris Dominis Rectori, Consilio et Comunitati Civitatis Ragusii Amicis carissimis«.); *Isto*, 18. st., br. 2283 (U dukali od 7. 9. 1776. g. nalazimo ponovo isti naslov.); *Isto*, 18. st., br. 1488 (U pismu upućenom dubrovačkoj vladi 9. 8. 1769. g. dužd i guverner Republike Genove naziva Dubrovnik republikom.); *Isto*, 18. st., br. 2164 (Dukala izdana 13. 3. 1790. g. kojom se potvrđuje imenovanje dubrovačkog konzula na otoku Zante); *Isto*, 18. st., 163.3209—3211 (Dopisivanje raznih mletačkih predstavnika u Dalmaciji 1774—1795. g.); *Isto*, 18. st., 117.3156, str. 37 (Dopisi mletačkog providura u Dalmaciji 1770—1775. g.); *Isto*, 18. st., 119.3158, str. 18 (Dopisi mletačkih providura 1784—1789. g.); *Z. Šundrica*, O Dubrovniku i Dubrovčanima 1766. g. — André Alexandre le Maire (prijevod), čas. Dubrovnik, br. 6, Dubrovnik 1974, g., str. 15, 25.

njezin suverenitet nad Jadranom. Mlečani su od prve polovine XVIII stoljeća naplaćivali daću za slobodan prolaz Jadranom samo od dubrovačkih brodova baš zbog toga što Dubrovnik nisu smatrali republikom već »komunom grada Dubrovnika«, izbjegavajući time u krajnjoj liniji da priznaju i njegovu samostalnost, smatrajući Dubrovčane turskim podanicima čiji brodovi nose »ferman« Porte za slobodnu plovidbu. Zbog istih razloga ne nalazimo od sredine XV stoljeća mletačkog predstavnika (konzula) u Dubrovniku. Tome u prilog ide i činjenica da je Venecija prilikom sklapanja »Travničke arbitraže« (1754. g.) smatrana i nazivana od Turaka republikom, a Dubrovnik i Dubrovčani samo »gospoda dubrovačka«, što su Mlečani vješto iskoristili ne nazivajući Dubrovnik republikom ni tokom druge polovine XVIII stoljeća.

Iz svega navedenog možemo zaključiti da je za odnose Dubrovnika i Venecije tokom XVII i XVIII stoljeća bilo značajno, osim poznate borbe Dubrovnika za održavanje nezavisnosti i cjelovitosti državnog područja, s jedne strane nastojanje Mlečana da očuvaju svoju dominaciju na Jadranu i ograniče dubrovačku pomorsku trgovinu na tom moru, naročito sa svojom lukom, a s druge strane opiranje Dubrovčana tim pokušajima, kao i nastojanje Dubrovnika da ga Venecija prizna republikom. Mlečani su uvijek gledali Dubrovnik kao malu komunu ili poluzavisnu državu koja se stjecajem prilika izvukla iz njihove pokornosti stavljajući se pod zaštitu jedne ili druge velike države i koja je svojim teritorijem odvajala njihove posjede u Dalmaciji od Kotora. Zbog toga je jedan od glavnih ciljeva Mlečana na Jadranu bio da Dubrovnik na bilo koji način onemoguće i time lakše pokore. To su pokušali naplaćivanjem daće za slobodan prolaz Jadranom i priznavanjem mletačke dominacije na tom moru, ometanjem dubrovačke plovidbe naplatom raznih neopravdanih dažbina i uvođenjem nepotrebne karantene za sve dubrovačke brodove. Incidentom pred dubrovačkom lukom i njezinom blokadom (1752. g.) Mlečani su pokušali poremetiti dobre odnose između Dubrovnika i Turske ali su u tom pokušaju doživjeli neuspjeh što se odrazilo i u »Travničkoj arbitraži« kojom se Dubrovnik obavezao da ubuduće umjesto plaćanja daće jednim skromnim darom, svake tri godine, samo simbolično priznaje mletačko gospodarstvo na Jadranu. Ali i pored svih neugodnosti i teškoća koje je doživljavao od Mlečana, Dubrovnik je radi održavanja bar donekle snošljivih odnosa s Venecijom slao redovno svoje izvanredne poslanike novom providuru za Dalmaciju, izručivao mletačke bjegunce pograničnim vlastima i njihovim galijama, davao povlastice njihovim brodovima u svojoj luci i održavao, od kraja XVII stoljeća, svog stalnog predstavnika u Veneciji. Postojanje i djelovanje stalnog dubrovačkog predstavnika u Veneciji, pa makar on i neslužbeno obavljao svoje poslove oko 80 godina, bilo je veoma važno ne samo za dubrovačku pomorsku trgovinu već i za vođenje politike dubrovačke vlade jer je Venecija u to vrijeme bila sjedište diplomatskih predstavnika mnogih evropskih zemalja s kojima je Dubrovnik dolazio u kontakt preko svog predstavnika.

Dubrovnik se kao mala država na granici dva svijeta, zapadnog kršćanskog i istočnoga koji se nalazio pod turskom dominacijom, kao država tampon koju su podržavale obje strane, zadržao i očuvao nekoliko stoljeća. Zbog toga ga ni Venecija nije nikad pokušala silom zauzeti bojeći se rata i zamjeranja jednoj ili drugoj strani, a jedino što joj je preostalo bilo je to da ga ne prizna republikom i da mu na sve moguće načine oteža život ne bi li ga bar tako uspjela pokoriti. Međutim elastičnost dubrovačke vlade u prilagođavanju momentalnim ekonomskim i političkim prilikama, uz istovremenu zaštitu drugih država, pridonijela je obazrivom postupku i u tako delikatnom pitanju kao što je bio odnos s Republikom Venecijom, koju je Dubrovnik kao republika nadživio više od deset godina.

ILIJA MITIĆ

A CONTRIBUTION TO THE STUDY ON THE RELATIONS
BETWEEN DUBROVNIK AND VENICE IN THE 17th AND 18th
CENTURIES

S u m m a r y

In respect of the relations between Dubrovnik and Venice during the 17th and 18th centuries were significant — besides the well-known fight of Dubrovnik for the maintenance of its independence and of the sovereignty of the whole State area — the efforts of Venice to preserve its domination on the Adriatic and to restrict the maritime trade of Dubrovnik on that sea as much as possible, on one hand, and the resistance of Dubrovnik against these attempts and the efforts of Dubrovnik that Venice should recognize it as a Republic, on the other. The Venetians always used to look upon Dubrovnik as a small commune or semi-independent State, which, by dint of chance events, had contrived to elude the sovereignty of the Republic of Venice, placing itself under the protection of one or another large state, and which separated Venetian estates in Dalmatia from the town of Kotor. Therefore one of the main aims of Venice in the Adriatic was to make Dubrovnik impossible in one way or another, thus subjugating it the more easily. This was attempted to achieve by introducing taxes levied for a free passage through the Adriatic, by Dubrovnik's recognizing the Venetian domination in that sea, by interfering with the Dubrovnik navigation through levying various unjustified tributes, and by introducing unnecessary quarantines for all Dubrovnik ships calling at Venice. Through an incident provoked before Dubrovnik Harbour and a blockade of the same port in 1752, the Venetians attempted to disturb the good relations between Dubrovnik and Turkey. In these endeavours, however, Venice was unsuccessful, which was reflected also in the so-called »Travnik arbitration« of 1754, whereby Dubrovnik undertook the obligation, instead of paying a tribute, to acknowledge every third year with a modest gift only symbolically the Venetian dominance in the Adriatic. However, despite all difficulties and unpleasant events due to such an attitude on the part of Venice, Dubrovnik decided, for the

sake of maintaining tolerable relations with the Venetians, that it would send regularly its deputies extraordinary to the new governor of Dalmatia, hand over Venetian fugitives to the border authorities and their galleons, allow privileges to their ships anchored in Dubrovnik Harbour, and, from the end of the 17th century, keep its permanent representative in Venice. The existence and activity of a permanent Dubrovnik representative in Venice, albeit he managed his affairs only unofficially for 80 years, was most important not solely in respect of the Dubrovnik maritime trade but likewise for the conducting of the policy of the Dubrovnik government. For, in this time, Venice was the seat of diplomatic representatives of many European states with which Dubrovnik used to come in touch by way of its representatives. In contrast, from the middle of the 15th century, Venice did not have representatives in Dubrovnik, not wishing to recognize in any way Dubrovnik's independence.

Venice likewise shunned to recognize Dubrovnik as a Republic, not wishing to allow that in the »Gulf of Venice« there should exist yet another republic which, with time, like other powers, might dispute its sovereignty over the Adriatic. From the first middle of the 18th century the Venetians levied a tribute for the free passage through the Adriatic from Dubrovnik ships only, and that precisely for the reason that they did not recognize Dubrovnik as a Republic but a »commune of the City of Dubrovnik«, considering the Dalmatian population to be Turkish subjects, whose ships carried a »firman« issued by the Porte for free navigation.

Dubrovnik, as a small state on the border between two worlds, the Western, Christian world, and the Eastern, which was under Turkish domination, as a buffer state that was supported by both sides, contrived to maintain its ground for several centuries. The reason for that was that Venice never attempted to capture it by force, fearing a war with the West or with the East, and the only thing it could do was to refuse recognizing it as a republic, and to render its life difficult in many ways, all this in an attempt to subjugate it at least in this way. However, the flexibility of the Dubrovnik government in its adaptation to monetary economic and political circumstances, along with the simultaneous protection by other states, made it imperative for Dubrovnik to be cautious in respect of its relationship with the Republic of Venice, which latter it outlived as a republic by more than ten years.